

НАУЧНИ ПРИСТУП ЈЕДНОМ ТИПУ МАРГИНАЛИЗОВАНЕ ЛЕКСИКЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ*

Александра А. Јанић

Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, Ниш, Србија
aleksandra.janic@filfak.ni.ac.rs

У издању Филозофског факултета у Нишу 2017. г. објављен је зборник радова *Опсцена лексика у српском језику*. Ради се о зборнику са истоимене конференције, одржане 13. 6. 2015. године на Филозофском факултету у Нишу, а приредила га је проф. др Јордана Марковић. У зборник је укључен и рад Марине Вицановић, која није представила рад на поменутом научном скупу, али је одлука Уредништва била да се он укључи у зборник будући да се тематски уклапа. Напомињемо да овај зборник није први са тематиком о опсценој лексици, већ други. Наиме, први зборник имао је наслов *Опсцена лексика*, штампан је 1998. године и такође представља резултате научног скупа.

Зборник *Опсцена лексика у српском језику* показује да сама анализа опсцене лексике, као једног типа маргинализоване лексике, може и те како бити предмет научних истраживања. У прилог томе сведочи 11 аутора лингвиста и укупно 11 радова. Притом, напомињемо да Недељко Богдановић има два рада, од чега је први уводно излагање на тему „Опсцено и вулгарно као насушно у говору и језику”, а други рад је на тему „Опсцено и вулгарно као детерминација”. Само један рад је коауторски, а реч је о раду Стане Ристић и Драгане Ј. Цвијовић „Обрада опсцене лексике и њених деривата у *Речнику САНУ*”. Конкретне теме обрађене у радовима врло су разноврсне и у њима се опсцена лексика посматра из различитих угла, што ћемо и показати у наставку.

У уводном излагању Недељка Богдановића под насловом „Опсцено и вулгарно као насушно у говору и језику” (стр. 9–14) аутор наглашава да су псовке само део вулгарне лексике и да се вероватно ради о најдрастичнијем начину комуникације. Примећено је смањење фреквентности псовки које садрже лексему *бог* и закључује се да „табло[и]дизација и ријалити програми преводе вулгаризацију говора у ’нормално’ стање и стварају алиби за опште језичко понашање” (стр. 12). Аутор и иначе у говору примећује опсцену лексику као животни став, социјалну опцију или антрополошку димензи-

* *Опсцена лексика у српском језику*, прир. Јордана Марковић, Филозофски факултет у Нишу, Ниш, 2017, 206 стр.

ју савременог човека, чиме, уз неколико анегдотских примера, на занимљив начин уводи читаоце у тематику самог зборника, али с мером и поштујући научни тон.

Наредни рад Недељка Богдановића под насловом „Опсцено и вулгарно као детерминација” (стр. 15–20) представља својеврсни наставак уводног излагања будући да аутор даје и анализира антропографску лексику, при чему се ради о дериватима опсцене лексике. Наведени квалификативи мартирају човека по некој негативној особини, односно особини неприхватљивој за социјалну средину. Наглашавамо да је грађа ограничена на област југоисточне Србије, а ексцерпирана је из рукописа *Антропографски речник југоисточне Србије*.

Једини рад на бугарском језику је рад Валентине Бонцолове „Обсценната лексика в българското медийно пространство” (стр. 21–43) Истакнуто је, између осталог, да се у бугарском језику опсцена лексика мартира глаголима *псувам* и *ругая*. Ауторка је поредила стање у бугарском и српском језику, нагласивши притом да је опсцена лексика у српском језику одавно пробудила интересовање за научно истраживање, те да се више проучава него у бугарском. Иако се опсцена лексика сматра некултурном, ипак је део нематеријалне културе једног народа и не треба је искључити из научних анализа.

Стана Ристић и Драгана Ј. Цвијовић су се у раду „Обрада опсцене лексике и њених деривата у Речнику САНУ” (стр. 45–59) бавиле семантичком и творбеном анализом опсцене лексике која означава женски полни орган. Закључено је да се у семантичкој и афиксалној деривацији преко асоцијативних сема ’сексуалност’ и сема етичке и/или естетске ’оцене’ чува опсцени садржај код другостепених номината који се остварују у семантичком пољу ’човек, особа’. Са друге стране, у називима предмета препознате су сема ’лош, неквалитетан’ и сема ’облик’.

Из угла жаргона опсценој лексици приступа Јордана Марковић у раду „Статус опсцене лексике у жаргону” (стр. 61–73). Семантичком и творбеном анализом прикупљених жаргонизама показано је да опсценост не карактерише увек и означено и означитеља у сосировском смислу. Са једне стране, некада је опсценост у самој форми, док је сам садржај неутралан, али, са друге стране, некада важи и обрнуто – неутралном лексемом исказује се опсцени садржај, док сама опсценост постаје видљива тек у конкретном контексту. Овим радом отвара се питање односа коришћења „непристојне” речи за нешто што се сматра „пристојним” и, са друге стране, коришћење „пристојне” речи у сврху именовања нечега што се сматра „непристојним” (нпр. *тројка*, *канта*).

Иван Јовановић у раду „Вулгаризми у дискурсу телефонских разговора: један пример из руралне средине” (стр. 75–96) показује да се у разговорном функционалном стилу код оба пола, и то различитог узраста, псовке користе као средство избацивања фрустрација, као испољавање агресивности или пак као реакција на доживљени шок. Најбројније су псовке са опсценим елементом из сфере сексуалног чина усмерене на породицу, или пак садрже и лексеме којима се именује религиозни садржај (нпр. *Бог*, *Богородица*, *црква*). Јављају се и псовке са неопсценим елементом, које даље могу бити метафоричке, неметафоричке и метонимијске којима се денотира хендикеп псоване особе (нпр. вокативи *слепче*, *дегенерику* и сл.). У последњој су групи референцијалне псовке, односно оне чији је предмет псовања лице које не учествује у комуникацији.

Чињеница да се, како се наводи, нико од Срба у Румунији није бавио опсценом лексиком повећава значај раду „Псовке у Српском Семартону” Стевана Бугарског (стр. 97–121). Запажено је да се у Српском Семартону, у коме су Срби 1992. г. чинили 84,3 посто од свега 968 становника, опсцена лексика ретко користи у непренесеном значењу, али да се ипак употребљава у синтагмама, у пејоративном значењу и надимцима.

Данијела Поповић Николић је у раду „Псовке у демонолошким предањима” (стр. 123–144) показала како присуство псовке у предању као прозној приповедној врсти говори о порозности усмених жанрова и могућностима њиховог прожимања, што је и једно од основних обележја ове књижевности, а потврђују сви у раду наведени примери.

На основу грађе из *Хиландарског медицинског кодекса*, Надежда Јовић у раду „Именовање опсцених појмова у српској средњовековној медицинској терминологији” (стр. 145–163) проучава именовање делова тела, те физиолошких појава и потреба. Већина назива је словенског порекла, а ауторка анализира њихову мотивацију и саму структуру, при чему је проверавана и заступљеност ове лексике у историјским речницима српског језика.

Творбени потеццијал опсцене лексике представљен је у раду „Творба опсцене лексике и вулгаризама” Драгана Лилића (стр. 165–171), при чему наглашавамо да мотивисане речи не морају нужно садржати опсцени карактер, већ се он може ослабити или потпуно изгубити.

Преглед функција опсцених речи и израза даје Марина Вицановић у раду „Функције опсцених речи и израза у српској култури” (стр. 173–206), и то: изражавање емоција, ослобађање од напетости, вербална агресија, магијска функција, смањивање дистанце међу саговорницима, шале, поштапалице, интензификација итд.

На крају, желимо да истакнемо допринос зборника *Опсцена лексика у српском језику*. Допринос се огледа најпре у резултатима и закључцима свих аутора, али, између осталог, и у охрабривању истраживача за овакве и сличне типове анализе опсцене лексике, која се и даље сматра маргинализованом и стога није ни приближно истражена онолико колико су други слојеви лексике у српском језику. Упркос томе што се опсцена лексика сматра некултурном и сврстава у табу теме, не би требало заборавити ни то да она представља део нематеријалне културе и нашег народа, те се као таква свакако вреди записати и треба је детаљније истраживати. Управо зборник *Опсцена лексика у српском језику* и те како потврђује да је то могуће учинити поштујући научни тон и дајући притом научни допринос и основу за даља истраживања.